



جمهوری اسلامی ایران
مدیریت حوزه‌ی علمیه‌ی استان قم
رساله‌ی علمی سطح ۳

«نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن»

استاد راهنما:

حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین آقای اکبر خادم الذاکرین

استاد مشاور:

حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین آقای مجتبی کوثری

نویسنده:

محمد مهدی آرمند

سال: ۱۳۹۵

چکیده

با توجه به این که روابط عاطفی در رفتار افراد تأثیر بسیار فراوانی دارد و به همین دلیل، پرداختن به نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی نیز اهمیت فراوانی دارد. و با توجه به این که مبلغان و مربیان دینی برای تبلیغ و تعلیم معارف دینی پرورش می‌یابند و این وظیفه را باید به نحو احسن انجام دهند، از این رو چگونگی موفقیت در این راه، بسیار مهم و حائز اهمیت است.

این تحقیق که به صورت کتابخانه ای و اسنادی فراهم گردیده، در نظر دارد که به بررسی جایگاه ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی، از منظر قرآن کریم به پردازد که سرچشمه و منبع معارف دینی و اسلامی است. در این تحقیق ابتدا به بررسی مطالبی پیرامون عاطفه و جایگاه آن در آموزه های اسلامی و غربی پرداخته شده و مفاهیم اسلامی آن از مفاهیم غربی، تمییز داده شده است.

در مرحله بعدی به بررسی جایگاه ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن کریم پرداخته شده و آیات مربوط به آن به همراه عوامل و آثار و تفاسیر مربوطه ذکر می‌گردد. در این رابطه به روایت ائمه معصومین علیهم السلام نیز اشاره شده و در نهایت با جمع‌بندی مطالب، نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن، مشخص و معین می‌گردد.

کلید واژه ها : ارتباط، عاطفه، تبلیغ، تعلیم، معارف، دین.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۳	پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش
۴	اهمیت و ضرورت این انتخاب و انجام تحقیق
۵	اهداف و فواید تحقیق
۵	سؤال اصلی
۵	سؤالات فرعی
۶	فرضیه تحقیق
۶	کاربرد نتایج تحقیق
۸	فصل اول:
۸	مفاهیم و کلیات
۹	گفتار اول: مفاهیم
۱۱	تعریف ارتباط
۱۲	ب) مفهوم شناسی عاطفه
۱۴	ساحت عاطفی انسان
۱۷	مفهوم احساس
۱۷	تمایز عاطفه با احساس
۱۹	ج) مفهوم شناسی ارتباط عاطفی
۲۱	د) مفهوم شناسی تبلیغ
۲۳	ه) مفهوم شناسی تعلیم

۲۵ (و) مفهوم شناسی معارف
۲۶ (ز) مفهوم شناسی دین
۲۷ گفتار دوم: کلیات
۲۷ الف) جایگاه تبلیغ و تعلیم در اسلام از منظر آیات و روایات
۳۳ ب) جایگاه ارتباط عاطفی در متون معارف دینی
۳۶ ج) انواع عواطف
۳۷ ۱. عواطف مثبت
۴۱ ۲. عواطف منفی
۴۳ فصل دوم:
۴۳ عوامل ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن
۴۴ گفتار اول: عوامل باطنی و ظاهری
۴۴ الف) عوامل باطنی:
۵۲ ب) عوامل ظاهری ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن
 گفتار دوم: عوامل اخلاقی و روان شناختی ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی
۶۱ از منظر قرآن
۶۱ الف) عوامل اخلاقی
۷۰ ب) عوامل روان شناختی
 گفتار سوم: عوامل مادی و معنوی ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر
۸۱ قرآن
۸۱ الف) عوامل مادی

ب) عوامل معنوی ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن.....	۸۸
فصل سوم:	۹۹
آثار ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن.....	۹۹
گفتار اول: آثار فردی و اجتماعی.....	۱۰۰
الف) آثار فردی.....	۱۰۰
ب) آثار اجتماعی.....	۱۰۸
گفتار دوم: آثار مادی و معنوی.....	۱۱۸
الف) آثار مادی:.....	۱۱۸
ب) آثار معنوی.....	۱۲۴
گفتار سوم: آثار دنیوی و آخروی ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن.....	۱۳۳
الف) آثار دنیوی:.....	۱۳۳
ب) آثار آخروی:.....	۱۴۰
فصل چهارم:	۱۴۹
نتیجه گیری.....	۱۴۹
فهرست منابع:.....	۱۵۳

مقدمه

ارتباط عاطفی انسان و در رأس آن محبت، از مهم ترین عوامل مؤثر در رشد و تعالی رفتار و منش انسان به شمار می آیند. از این رو مبلغان، مربیان و والدین وظیفه سنگینی در پرورش عواطف مخاطبان و متریبان بر عهده دارند.

ارتباط عاطفی نیز می تواند در این راه یار شفیق مبلغ و مربی باشد؛ چرا که ارتباط عاطفی عامل ارتباط بین مبلغ و مربی با مخاطب و متربی است، و همچنین سبب مقبولیت مبلغ و مربی نزد مخاطب و متربی می گردد و الگو برداری مخاطب و متربی را در پی دارد، همان گونه که باعث استمرار ارتباط مخاطب و متربی با مبلغ و مربی می شود.

بدین ترتیب نظام تبلیغی و تعلیمی اسلام، به اصل ارتباط عاطفی و دل بستگی بین مبلغان و مربیان، و مخاطبان و متریبان نگاهی ویژه دارد، چنان که آن را بهترین عمل و در راستای عاطفه و محبت خدا می داند که رحمت خداوند را به همراه دارد، همچنان که برای ارتباط عاطفی با کودک ارزش خاصی می نهد و این اصل تا آن جا در تعلیم و تربیت مؤثر است که خداوند، بهترین بندگان خود را به وسیله آن تربیت نموده است.

خداوند متعال خود نیز در موضوع تعلیم و تربیت، از این روش استفاده کرده است، هم چنان که در مورد موسی علیه السلام می فرماید: «وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَ لِتُصْنَعَ عَلَيَّ عَيْنِي»^۱ و محبوبیتی از سوی خود بر تو انداختیم تا [همگان به تو علاقه و محبت ورزند و آنچه را انجام دادم برای این بود که] با مراقبت کامل من پرورش یابی [و ساخته شوی].

این تحقیق عوامل و پی آمدهای ارتباط عاطفی را از نگاه آیات و روایات بررسی می کند.

بیان مسأله

همواره هدایت و تربیت انسان، از دغدغه های مهم اندیشمندان و متفکران بوده و آنها همواره می خواهند انسان به گونه ای شایسته هدایت و تربیت شود تا به سعادت واقعی خود دست یابد. در این عرصه، ارتباط عاطفی نقشی اساسی را ایفا می کند؛ زیرا ارتباط عاطفی نیاز فطری انسان است؛ گوهری است که در جسم و روح انسان جلوه گر می شود و باعث رشد و تکامل او می گردد و عاملی دیگر نمی تواند جانشین آن شود، به گونه ای که هدایت و تربیت بدون آن دست نیافتنی است؛ چرا که هدایت و تربیت در بستر ارتباط عاطفی شکل می گیرد و مهر ورزی در جامعه با هدایت و تربیت درست شکوفا می شود و فرد و جامعه، بدون این دو به کمال نمی رسند. از طرفی رابطه هایی که در جامعه، بر پایه دوست داشتن و مهر ورزی بنا گردند، ثمره آن استوارتر و دیرپاتر خواهد بود.

بدین ترتیب مکتب قرآن و رسالت پایه هدایت و تربیت انسان را بر اساس ارتباط عاطفی بنا نهاده است. از این رو ریشه یابی عوامل تقویت کننده این ارتباط و آثار و پی آمدهایی که بر ارتباط عاطفی مترتب است، مهم و ضروری به نظر می رسد.

این تحقیق در نظر دارد که به روش کتابخانه ای و اسنادی به بررسی جایگاه ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن کریم بپردازد که سرچشمه معارف دینی و اسلامی است. در این تحقیق ابتدا به بررسی مطالبی پیرامون عاطفه و جایگاه آن در آموزه های اسلامی و غربی پرداخته شده و مفاهیم اسلامی آن از مفاهیم غربی، تمییز می گردد. در مرحله بعدی به بررسی جایگاه ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن کریم پرداخته شده و آیات مربوط به آن به همراه عوامل و آثار آن با تفاسیر مربوطه ذکر می گردد. در این رابطه به روایت ائمه معصومین علیهم السلام نیز اشاره شده و در نهایت با جمع بندی مطالب، نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن، مشخص و معین می گردد.

پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش

در رابطه با پیشینه این تحقیق باید گفت که مطالب ارزشمندی در خصوص تعلیم و تربیت اسلامی در قالب‌های نشریه، مقاله، کتاب، منتشر شده که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

«جایگاه تربیت عاطفی در تعلیم و تربیت اسلامی»، از طیب چهری و مسعود صفایی مقدم که به بررسی نقش ارتباط عاطفی و معنوی انسان در زندگی وی پرداخته است.

«روش‌های تعلیم در قرآن کریم و سنت»، از سیدمهدی برومند که در آن نویسنده اصول، مبانی و کلیات روش‌ها و فنون تدریس و تعلیم در نظام آموزشی اسلامی را بر اساس منابع قرآن و حدیث مورد پژوهش و تحقیق قرار داده است.

«نقش معلم در تربیت دینی»، از محمد داوودی که بیشتر به جنبه‌های تربیتی پرداخته است.

«تعلیم و تربیت در اسلام»، از شهید مطهری که مسأله تعلیم و تربیت را به طور عام مطرح کرده اند.

«تعلیم و تربیت از دیدگاه شهید ثانی و امام خمینی»، از احمد ظهیری.

«تبلیغ در قرآن و حدیث»، از محمد محمدی ری‌شهری که در این کتاب برای نخستین بار نصوص اسلامی (متون قرآن و حدیث)، در زمینه هنر تبلیغ، اهمیت و آداب و آفات آن و مسئولیت مبلغ به صورت نو و موضوعی بررسی و تحلیل نموده است.

البته کتاب‌ها و مقالات مختلفی نیز در زمینه تعلیم و تربیت و تبلیغ اسلامی در زمینه‌های مختلفی به تحریر در آمده است. اما گفتنی است که هیچ یک از این کارهای صورت گرفته به طور مجزا به بررسی نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف اسلامی از منظر قرآن نپرداخته است و در حقیقت این تحقیق در این زمینه نو و بکر می‌باشد.

مزیت این تحقیق نسبت به تحقیقات گذشته در این است که در آن به طور اختصاصی به جایگاه ارتباط عاطفی و نحوه ارتباط موفق در هنگام تبلیغ و تعلیم بین مبلغ و مربی با مخاطب خود پرداخته و در آن از جایگاه عاطفه در این امر خبر می‌دهد، آن هم از منظر اصلی‌ترین منابع اسلامی که در تحقیقات گذشته چنین امری صورت نگرفته است.

اهمیت و ضرورت این انتخاب و انجام تحقیق

در دنیای ارتباطات و پیشرفته کنونی به جهت وجود و تعدد آفت‌ها و آسیب‌های اجتماعی مرتبط با تهاجم فرهنگی از جمله آثار مخرب سوء استفاده از اینترنت و ماهواره، ترویج بی بند و باری و اشاعه مدل‌های فریبنده غربی، توزیع انواع مواد مخدر اعم از صنعتی و غیر صنعتی، ایجاد بد بینی و تضعیف پایه‌های اعتقادی و... زمینه‌های بروز کج روی را در بعضی اقشار فراهم نموده است. در این راستا نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی برای مقابله با تهاجمات فرهنگی و برای معرفی صحیح مطالب اسلامی بیشتر از پیش برجسته‌تر گردیده و اهمیت آن بسیار زیاد است. اما برای تبلیغ و تعلیم معارف دینی برقراری ارتباط صحیح و مؤثر بسیار حائز اهمیت بوده و مهم است.

بنابر این، بررسی نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن برای رفع تهاجم فرهنگی که مقام معظم رهبری (حفظه الله تعالی) در بیش از یک دهه و نیم قبل از آن به عنوان شیخون فرهنگی یاد نمودند و هم چنین ایجاد ارتباط صحیح در موفقیت و تأثیر آن کلام ناب انکار ناپذیر و در این دنیای پرتلاطم بسیار لازم و ضروری است. امروزه بیشتر از پیش ثابت شده است که نفوذ در دل و اعماق جان مخاطب، مبلغ و مربی را از بسیاری از تلاشهای ضروری، خسته کننده و زمان بر بی نیاز می‌کند. پس وجود چنین تحقیقی که به نقش و جایگاه ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن برای ایجاد ارتباطی آسان و سریع و مداوم و مؤثر بین مبلغان و مربیان دینی با مخاطبان و متریبان پرداخته، امری لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

اهداف و فواید تحقیق

عواطف و احساسات در رفتار افراد تأثیر بسیار فراوانی دارد و به همین علت، پرداختن به نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم اهمیت فراوانی دارد. با توجه به این که طلاب محترم برای تبلیغ و تعلیم معارف دینی پرورش می‌یابند و این وظیفه را باید به نحو احسن انجام دهند، از این رو چگونگی موفقیت در این راه بسیار مهم و حائز اهمیت است. در رابطه با تبلیغ و تعلیم، اولین گام برقراری، رابطه عاطفی خوب با مخاطب است. این تحقیق بنا دارد که اولاً نقش ارتباط عاطفی را در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن مشخص کند و با توجه به تبیین این نقش موجبات موفقیت طلاب و مربیان دینی در این امر خطیر را فراهم سازد. در واقع نتایج اهداف علمی این تحقیق، استخراج نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن است که با توجه به نتایج آن (که سریع ترین، آسان ترین و کم هزینه ترین راه برای ایجاد ارتباط عاطفی با مخاطبین است) می‌تواند مورد استفاده مبلغان و مربیان دینی در امر تبلیغ و تعلیم معارف دینی قرار گیرد.

سؤال اصلی

نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن چیست؟

سؤالات فرعی

۱. مراد از ارتباط عاطفی چیست؟

۲. ارتباط عاطفی در متون دینی چه جایگاهی دارد؟

۳. عوامل ارتباط عاطفی چیست؟

۴. آثار ارتباط عاطفی چیست؟

۵. نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم چیست؟

فرضیه تحقیق

امروزه بیشتر از پیش ثابت شده است که نفوذ در دل و اعماق جان مخاطب، مبلغ و مربی را از بسیاری از تلاش های ضروری، خسته کننده و زمان بر بی نیاز می کند. پس وجود چنین تحقیقی که به نقش و جایگاه ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن برای ایجاد ارتباطی آسان و سریع و مداوم و مؤثر بین مبلغان و مربیان دینی با مخاطبان و متریبان پرداخته، امری لازم و ضروری است. از این رو به نظر می رسد که نقش ارتباط عاطفی در تبلیغ و تعلیم معارف دینی از منظر قرآن بسیار مهم و تأثیرگذار است.

کاربرد نتایج تحقیق

در بحث آموزش و تعلیم و به همین ترتیب در مباحث مربوط به تبلیغ، اصل بر «یادگیری و تأثیرگذاری» است. نتایج این تحقیق با توجه به آشکار کردن نقش ارتباط عاطفی از منظر قرآن و شیوه صحیح آن می تواند در حله اول برای تمامی خوانندگان آن مفید باشد چرا که هر فردی در زندگی خود همواره در موقعیت های عاطفی و آموزشی قرار می گیرد. در حله دوم می تواند برای کلیه معلمان و مبلغان مذهبی و... مفید باشد چرا که آموزه های قرآنی معیاری برای سنجش درستی انجام هر کاری و در هر زمینه ای است.

اما کاربرد اصلی این تحقیق برای روحانیون و طلاب محترم است. این قشر با توجه به نتایج این تحقیق و با پیروی از فرمایشات خداوند متعال در قران کریم، می توانند در تبلیغات و تعلیمات دینی خود، ارتباط عاطفی را به طور صحیح در برقراری ارتباط خود با مخاطبین بگنجانند تا از موفقیت در کارشان بهره مند گردند. البته اساتید دروس دینی و غیر دینی در هنگام تدریس شان نیز می توانند از نتایج آن بهره کافی را ببرند. به طور کلی اقشار زیر می توانند از نتایج این تحقیق استفاده کنند:

۱. والدین محترم برای تعلیم و تربیت فرزندان.

۲. معلمان، اساتید دانشگاه، مدرسان حوزه، مدرسان علوم دینی و قرآنی ...

۳. طلاب و روحانیون هم برای تبلیغ و هم برای تعلیم.

۴. سیاست گذاران نظام آموزشی و دست اندکاران امور دینی.

۵. پژوهش گران و متخصصان عرصه تبلیغ و تعلیم.